

*Гончарук Максим, студент групи ПР-11
юридичного факультету ТНЕУ*

ФІЛОСОФІЯ КУЛЬТУРИ У ТВОРЧОСТІ М. ПОПОВИЧА

«Україна - це завжди щось більше,
ніж суто україномовна або українська
за сюжетами і тематикою культура».
М. В. Попович [9]

У першій половині ХХ ст. у філософії М. В. Поповича панували ідеї логіки і структурної лінгвістики, що безпосередньо пов'язана з методологією точних наук. Формальна лінгвістична, себто структуралістська, методологія доповнювала логічний аналіз. І лише в кінці ХХ ст. він дедалі більше розвивав ідеї етнології та психоаналізу. Не виключенням стало і дослідження культури українського народу в контексті його філософських думок.

Актуальність обраної теми вбачається в тому, щоб зрозуміти з якого ракурсу український філософ описує культуру українців, суто зважаючи на історичні відомості чи можливо аналізуючи ті чи інші події дає свої висновки і положення, з точки зору аналітичної філософії.

Дослідженням наукової спадщини М. В. Поповича займалися такі науковці: А. Єрмоленко, Є. Андрос, Є. Бистрицький, В. Лях, Т. Гардашук, О. Ярош, Н. Вяткіна, В. Купереч, К. Карпенко та інші.

Мета дослідження: соціально-філософський аналіз культурологічної спадщини, а також визначення смислу і смислових взаємозв'язків історії і культури в його творчості.

Завданнями нашого дослідження є аналіз наукових першоджерел М. В. Поповича присвячених культурі та характеристичі поняття культура.

Об'єктом дослідження є аналіз філософських поглядів М. В. Поповича щодо культури України та її становлення в історичній ретроспективі.

Предметом дослідження є особливості та специфіка гуманістичного акценту та антропологічного спрямування філософії культури М. В. Поповича.

Як ми вже згадували вище, М. В. Попович не одразу писав про культуру, свободу та інші абстрактні цінності. Так, якщо поглянути на тексти Поповича 1960-1970-х років, то ви сильно здивуєтесь. Там немає культурології, немає політики, немає історії, натомість є тексти з логіки, філософії науки, мови науки. Вони складні, спеціалізовані, математично точні й сухі. «Логіка наукового дослідження», «Про філософський аналіз мови науки», «Філософські питання семантики» - ось лише кілька тем. [2, с. 156].

Це був парадокс епохи. У 1950-1960-х роках філософія науки, яку розпочав у Києві вчитель Поповича Павло Копнін, це суха дисципліна, наповнена абстрактними висловлюваннями та проблемами методології, була насправді партизанською війною проти ідеології.

Про те, нові історичні реалії 80-90-х років ХХ ст. ставили перед суспільствознавцями країни нові запити. Під впливом цих змін, а також внаслідок внутрішньої творчої еволюції дослідницькі інтереси М. В. Поповича поступово зміщувались в площину соціогуманітарної проблематики. Вчений прагнув осмислити події, що відбувались в нього на очах, порівнюючи їх зі світовим досвідом розвитку цивілізації і шукаючи їхнє коріння в історичних джерелах українського народу, в особливостях української ментальності. У науковій творчості М. В. Поповича цього періоду виразно виділяються два блоки проблем: вивчення соціально-політичних процесів, що відбуваються у світі і в нашій державі, а також дослідження історії української філософської думки та національної культури [1, с. 35].

Так, праця М.В. Поповича «Раціональність і виміри людського буття», беззаперечно, була однією з найцікавіших подій інтелектуального життя України того часу. Це було дослідження й думки на межі всього з усім психоаналізу з філософською теорією мови, філософії науки з теорією знаку, соціології з культурологією. Це був інтелектуальний ф'южн [5].

У цій праці автор зазначає, що «культура є не стільки предмет, скільки простір, сфера можливого, а точніше, сфера заданих питань, відповіддю на які і є кожний наш учинок. Культура не «одна із сфер буття:», а саме власне буття, причому ніякого буття поза культурою для людини не існує» [5, с.177].

В подальшому у книзі М. В. Попович наводив конкретні приклади того, як різні народи впродовж своєї історії шукали відповіді на «виклик» буття. В одному випадку такою відповіддю ставало «винайдення давньогрецької трагедії, в іншому - культура середньовічного карнавалу, але у будь-якому разі йшлося саме про «переосмислення структур», тобто знаходження нового балансу між культурним символом та буттєвим «значенням» [3, с. 48].

Таким чином, із тверджень автора ми можемо зрозуміти, що досліджуючи той чи інший конкретний культурний феномен, ми можемо збагнути його справжній сенс лише тоді, коли відповімо на запитання: а чому він виник і власне для чого призначений?

Робота Мирослава Поповича «Раціональність і виміри людського буття» була чи не першою в Україні спробою побудови системного нематеріалістичного світогляду, раціонально обґрунтованої концепції культури. Це здавалось автору надто важливим тоді проте записується важливим та актуальним і сьогодні, коли культура повсякчас стає предметом некомпетентних ідеологічних спекуляцій [5].

Так, на одному зі своїх останніх засідань Вченої ради Інституту філософії, М. Попович розповідав свою улюблену історію. Про гудзик. Історію про те, як знаменитий французький історик Люсьєн Февр казав іншому знаменитому французові, Клоду Леві-Стросу про те, що історик мав звертати увагу на найдрібніші деталі, приміром, як люди почали користуватися гудзиками. У цій дрібниці, нібито незначущій, міститься чимало несподіваного сенсу.

Поява гудзика в історії людського одягу означала культурну зміну: перехід від одягу, що є просто шматком тканини, в яку людина загортається, до одягу, який крають, шиють, і ретельно застібають. Гудзик значно ліпше закриває людське тіло від інших, вибудовує дистанцію між тобою та іншим, він є одним із непомітних творців модерного індивіда. І він мав рацію: без смислів життя розпадається на уламки, стає абсурдом [8].

«Не існує загальноприйнятого визначення поняття слова «культура». В широкому розумінні цього слова, - писав видатний український культуролог-емігрант Дмитро Антонович, - культурою вважають все, що має людина чи громада людей не від природи, а вже від власного розуму і власної творчості, як в царині матеріальній, так і духовній, в царині громадського життя, звичаїв та побуту». Під приблизно таким самим кутом зору розглядав культуру і М. В. Попович [4, с. 310-311].

Подальші культурологічні пошуки М. В. Поповича ознаменувалися появою шеренги ґрунтовних книжок, що стали помітним явищем у філософській науці. Вийшли у світ «Нариси розвитку логічних ідей в культурно-історичному контексті», «Світогляд стародавніх слов'ян», де вперше висвітлювались витoki духовності українського народу; «Микола Гоголь: роман-есе», де з'ясувались витoki художньої творчості письменника, пов'язані з глибоким проникненням в образність української міфології, розкривались його зв'язки з українським культурним середовищем, вплив на долю України, що зробило Гоголя невіддільним від української духовної історії; «Національна культура і культура нації», в якій порушувались проблеми культурної самобутності та національної ідентичності українського народу [6, с. 14].

Але найбільший суспільний резонанс мала фундаментальна праця «Нариси історії української культури», яка витримала два видання (1998, 2001 роки). У книзі зображується процес розвитку української культури від найдавніших часів на глибокому фоні індоєвропейської та слов'янської міфології. Автор пов'язував українську культурну традицію з індоєвропейськими традиціями в духовній культурі слов'ян. Він висвітлював знакові культурні явища і здобутки епохи Київської Русі, а також – у контексті протистояння Сходу і Заходу, католицьких, православних та османських взаємин у післяєвровуські часи. Значне місце відводив маловивченим процесам формоутворення української культури в період Ренесансу і Просвітництва, українського бароко, козаччини і діяльності Братств, за часів литовських і польських впливів [2].

Автор подає великий джерельний матеріал про культуру України в складі Російської імперії, розкриває її суміжний характер у зв'язку з двома полярними культурно-політичними орієнтаціями Росії. Також в книзі розглянуто особливості основних явищ, здобутків і ключових (знакових) постатей української культури, починаючи з початку XIX сторіччя, і обґрунтовано думку про появу у зв'язку з цим нового «культурного ландшафту» України [7, с. 17].

Як зазначають сучасники «Нариси історії культури України» це яскрава та різнобарвна, майже енциклопедія того, ким ми були і ким ми є. У цих текстах немає «вузької спеціалізації», тут історія, мистецтво, політика, література, філософія; тут погляд зблизька та здалеку, з пташиного польоту та крізь мікроскоп. Ця книга належить до жанру тих, які англійською називають the book: якщо ви маєте час лише на одну книжку про Україну то «Нариси історії культури України» стане найкращим вибором. Вона мудра й детальна, але не вимагає якоїсь особливої підготовки: ця книжка відкрита для всіх, незалежно від ваших зацікавлень чи напрямків освіти» [8].

Отже, із вище наведених тверджень можемо узагальнити, що філософія культури М. В. Поповича демонструє новий, сучасний підхід до розуміння і оцінювання культурних надбань нашого народу, що дає змогу вписати український культурний шар як ланку у велику будівлю загальноєвропейської та світової культури. Філософські роздуми і книги автора знаменні тим, що головний меседж який науковець хотів донести полягає в тому, що не держава, не нація: і не спільнота, а лише власне людина може бути «мірою всіх речей». Адже саме з неї починається творення або, навпаки, деградація: розумного і придатного для: життя світу. Лише людина здатна відтворювати сенс буття або, навпаки, нехтувати ним.

Література

1. Гриценко О. Українська культура без броду й шаровар. Український гуманітарний огляд. Вип. 3. К.: Критика, 2000. С. 27–41.
2. Зінько О. В., Зінько Ю. А. 3-36 Нариси історії української культури. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. 2-ге вид.: доповн., перероб. Вінниця, ТОВ «Нілан-ЛТД», 2014. 248 с.
3. Історія української культури. Текст: курс лекцій, під заг. ред. д-ра іст. Наук С. О. Костилюєвої. К., 2010. 75 с.
4. Петрушенко В. Л., Пинда Л. А., Подольська Є. А. та ін. Культурологія: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів I – IV рівнів акредитації, за заг. ред. проф. В. М. Пічі. Львів, 2007. 428 с.
5. Попович М. В. Раціональність і виміри людського буття. К.: Сфера, 1997. 290 с.
6. Попович М. В. Національна культура з погляду національної безпеки. Національна безпека: український вимір: щоквартал. наук. зб. 2009. Вип. 3(22). С. 12–17.
7. Йолон П. Ф. Попович Мирослав. Філософський енциклопедичний словник. НАН України, Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди; [редкол.: В. І. Пинкарук (голова) та ін.]. Київ: Абрис, 2002. VI, 742 с.
8. Єрмоленко В. Велич і простота: ким був Мирослав Попович. URL: <https://hromadske.ua/posts/kim-buv-miroslav-popovich> (дата звернення: 10.04.2019)
9. Бурбан В. Історія Української культури від Мирослава Поповича. URL: https://dt.ua/CULTURE/istoriya_ukrayinskoyi_kulturi_vid_miroslava_popovicha_laureata_natsionalnovo_premivi_ukrayini_imeni.html (дата звернення: 10.04.2019)
10. https://dt.ua/CULTURE/istoriya_ukrayinskoyi_kulturi_vid_miroslava_popovicha_laureata_natsionalnovo_premivi_ukrayini_imeni.html (дата звернення: 10.04.2019)